

AVRUPA'DA KÜLTÜREL MİRAS KORUMA POLİTİKALARI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE

CONSERVATION POLICIES ON CULTURAL HERITAGE IN EUROPE AND TURKEY IN THE STATE OF EUROPEAN UNION MEMBERSHIP

Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY, Araş. Gör. Zeynep GÜNAY

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü

SUMMARY

The search for developing common politics in the fields of environmental problems and so as conservation in the beginning of 1970s, carry European Integration, to an understanding of a UNION which is emphasizing diversities while not ignoring the regional and national traditions and cultures. Europe takes cultural heritage into consideration in two ways, but the common point is the necessity of cultural cooperation not only between the European countries, but also between the third world countries for development of human and quality of life. Thus, the thing expected now, is Turkey in the state of European Union membership, to create its own national cultural policy while enhancing its diversities and identity.

KEYWORDS: Cultural Heritage, European Union, Common Heritage

ÖZET

1970'lerin başında çevre sorunları ve koruma ilkeleri konularında ortak bir politika geliştirilmesi arayışları, Avrupa entegrasyonunu, bölgesel ve ulusal gelenekleri, kültürleri göz ardı etmeden, farklılıkları vurgulayan bir birlik anlayışına yöneltmiştir. Avrupa'nın kültürel miras kavramına yaklaşımı iki yönlüdür. Bu yaklaşımların ortak noktası, hem Avrupa devletleri hem de üçüncü dünya ülkeleri arasında sağlanacak kültürel işbirliğinin, insanlık gelişimi, yaşam kalitesinin artırımı için gerekli olduğudur. Bu noktada uyum süreci ile beklenen, diğer alanlarda olduğu gibi, Türkiye'nin üyelik kaygısı altında, kültürel politikalar yönünden de farklılığını, kimliğini vurgulayan; kendi ulusal kültürel politikasını yaratmasıdır.

ANAHTAR KELİMELELER: Kültürel Miras, Avrupa Birliği, Ortak Miras

GİRİŞ

I. ve II. Dünya Savaşları sonrası Avrupa, sömürgelerini dolayısıyla hammadde kaynaklarını ve pazarlarını kaybetmiş, sonuç olarak, ortak kültürel, ekonomik, sosyal yapıları sahip Avrupa ülkeleri, büyük bir yıkıma uğramışlardır. Eski sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve Amerika, Rusya, Japonya gibi güçlü devletler ile aynı pazarı paylaşma zorunluluğu; Avrupa devletleri için büyüme hızında düşme, refah seviyesinde azalma ve işsizlik sonucunu doğurmuştur. Avrupa Birliği'nin temeli, işte bu zorunluluklara ve zorunlulukların yarattığı sorunlara karşı güç birliğine gitme anlayışıyla atılmıştır. [I] 1992 tarihli Maastrich antlaşması ile genel çerçevesi belirlenmiş Avrupa Birliği; bugün,

barışı korumak ve sosyo-ekonomik ilerlemeyi sağlamak amacıyla bir araya gelmiş 15 üye devletten oluşmaktadır. [2]

Avrupa Birliği'nin, önceden sözü edilen zorunluluklar nedeni ile girdiği kalkınma ve dünya ekonomisinde pazar edinme savaşı, çevre değerlerini ikinci plana atmıştır. Doğanın, önemli tarihi, kültürel birikime sahip kentlerin zarar görmesi sonucu oluşan kimlik kaybetme kaygısı, 1970'li yılların başında çevre sorunları ve koruma sorunlarına çözüm bulmak üzere ortak bir politika geliştirilmesi fikrini doğurmuştur. 21.yy'da ilerlerken, halen ekonomik büyüme ve rekabet ortamı yaratma idealleri çevre koruma bilincinin üstünde olsa da, her geçen gün kültürel miras ve çevre koruma politikaları konusunda önemli adımlar atılmaktadır.[1]

Avrupa kültürel mirasının korunmasının önemini Le Golf [3] şöyle anlatmaktadır:

'Atlas Okyanusu, Asya ve Afrika'nın çevrelediği Avrupa'mız, coğrafyanın belirlediği, tarihin biçimlendirdiği şekliyle ve ta Yunanlılardan kalma adıyla anılarak, çok uzun zamanlardan beri varlığını sürdürüyor. Eskiçağdan, hatta tarih öncesinden bu yana Avrupa'yı tam da sahip olduğu bu bütünlük ve çeşitlilik nedeniyle bu denli zengin bir kültürle donatan, olağanüstü bir yaratıcılık geliştirmesine olanak sağlayan bu miras, geleceğinin de dayanak noktası olmalıdır. '

Avrupa Birliği üyelik sürecinde olan Türkiye'de ise, biraz geriden de olsa bütünleşme süreci çerçevesinde yeni atılımlar yapılmaya çalışılmaktadır. Ancak durağan olmayan bu bütünleşmeye uyum sağlamak için çok çaba sarf etmek, [1] bu süreçte kültürel mirasın korunmasını da göz ardı etmemesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, Avrupa Kültürel Miras Politikaları Analizinin amacı, yasal, yönetsel, teknik ve finansal boyutlar çerçevesinde, Türkiye'nin kültürel mirasa yaklaşımını, Avrupa Birliği'ne uyum süreci içinde değerlendirmektir.

Çalışma üç başlık altında derlenmiştir, ilk olarak Avrupa Birliği'nin kültür kavramına ve kültürel mirasa yaklaşımı, kültür kavramı içinde kültürel mirasın yeri, kültürel miras politikalarının hedef ve ilkeleri ile bu kapsamda uygulanan projeler ele alınmıştır. İkinci olarak Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türkiye'nin kültür kavramına ve kültürel mirasa yaklaşımı, kültürel miras uyum politikaları ışığında uygulanan veya uygulanması planlanan projeler incelenmiştir. Son olarak ise, elde edilen veriler ışığında Türkiye'nin kültürel miras politikaları açısından Avrupa Birliği'ne uyum sorunu, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KÜLTÜREL MİRAS KONUSUNA YAKLAŞIMI

1.1. Avrupa Birliği Tarafından Benimsenen Kültür ve Kültürel Miras Kavramı

1970'lerden bu yana Avrupa'nın kültürel inisiyatifleri konusu ile ilgili bazı ilke kararları alınmasına rağmen, 1991 tarihli Maastricht Yasası [4] madde 151 'e kadar Avrupa Birliği'nin kültür konusuyla resmi olarak ilgilendiğine ilişkin bilgilere rastlanmamaktadır. [5]

Avrupa Birliği'nin gelişiminde kültürün rolü, 2002 tarihli Konsey Yönetmeliğinde ele alınmıştır. Bu yönetmeliğe göre; kültürel kooperasyon ve kültür alışverişi, Avrupalıların birbirini tanıması ve Avrupa'daki kültür farklılığını desteklemek açısından önemlidir. Farklılıklar, birliğin genişlemesiyle

artacak, zenginleşecektir. [6] Bu anlayışla yaratılan ortak ölçütler ve kültür bilinci Avrupa entegrasyonu için gereklidir. [7]

Avrupa Entegrasyonu, geçmişte, ekonomik ve ticari çıkarlar doğrultusunda bir yaklaşım sunarken, bugün amaç; vatandaşları da sürece dahil ederek ulusal ve bölgesel gelenekleri, kültürleri göz ardı etmeden Avrupa Birliği'ne katılma isteğini güçlendirmektir. Kısa bir deyişle, günümüzdeki yaklaşım, ortak kültürel miras anlayışını öne çıkarırken, ulusal ve bölgesel farklılıkların, çeşitliliklerin yok olmasını önlemektir. [4]

Bu yeni amaç doğrultusunda, kültürel miras bilincinin geliştirilmesi, eğitim olanaklarının artırılması, ortak mirasın korunması, kültürel mirasın sayısallaştırılması, ulaşılabilirliğinin artırılması ve teknik ortaklık- danışmanlık servislerinin geliştirilmesi konularında çalışmalar yapılmakta ve çalışmaların ortak bir zemine oturtulmasını sağlayıcı yasal düzenlemeler getirilmektedir.

Kültürel miras konusunda yapılan yasal düzenlemelerin kuşkusuz en önemlisi 3 Ekim 1985 tarihli Granada Sözleşmesidir (Convention For The Protection of The Architectural Heritage of Europe). Sözleşme, Avrupa'da kültürel miras politikalarının temelini oluşturmaktadır. Bunun nedeni, kültürel miras politikaları konusunda ilk antlaşma olmamasına rağmen, bu konunun önemine ilişkin ilgiyi artırması ve tüm antlaşmaların en önemli ilke kararlarının sistematik ve tanımlayıcı bir biçimde ele alındığı bir çalışma olmasıdır. Temelde dayandığı nokta, Avrupa devletleri arasında geniş kapsamlı kültür alışverişinin ve işbirliğinin sağlanmasıdır. Sözleşme kapsamında, mimari miras kavramının tanımlanması, korunacak değerlerin belirlenmesi, koruma prosedürleri, ölçütleri ve ilkeleri, katılımcılık, yetkili kuruluşlar, bilgilendirme, eğitim ve koruma politikalarının koordinasyonu başlıkları altında koruma süreci açıklanmıştır. [8] Granada Sözleşmesi'ni Türkiye'de dahil olmak üzere Avrupa Birliği'ne üye olan ve üye olmayan 27 ülke imzalamıştır.

Granada Sözleşmesi'nde de belirtildiği gibi, Avrupa'nın kültürel mirasının zenginliği ve farklılığını tanımlamada mimari mirasın değişmez bir rolü vardır. [9] Sözleşme'nin 1. maddesi, mimari-kültürel mirası, eşsiz tarihi, arkeolojik, bilimsel, sosyal ve teknik değere sahip tüm bina ve yapılar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu sözleşmede, mimari miras konusunun, bütüncül kültürel politikalara entegre edilmesinin gereği vurgulanmaktadır. [8]

Avrupa Parlamentosu ise, 2001 tarihli Avrupa'da kültürel kooperasyon üzerine yönetmelikte Avrupa kültürel alanının yaratılma konusunu gündeme getirmiş, bunun sonucunda oluşturulan aktivite alanları arasında kültürel miras; mimarlık, görsel sanatlar, dans, müzik, eğitim-öğretim, tiyatro ve sinema başlıkları içinde yer almıştır. [10]

1.2. Avrupa Birliği'nin Kültürel Miras Politikalarının Hedef ve İlkeleri

Avrupa Birliği kültürel miras politikalarının temeli ortak bir koruma anlayışı yaratma fikrine dayanmaktadır. Avrupa kültürel miras politikaları hedefleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilmektedir.

- Avrupalı halkın tarihini ve kültürünü özümsemesini ve bu konuda bilgisini geliştirmesini sağlamak,[11]
- Avrupa'ya ve Avrupalılara gerçek anlamını kazandıran kültürel mirasın korunmasını ve denetimini sağlamak, [12]

- Ticari amaç gütmeyen kültür alışverişini desteklemek, [13]
- Görsel-işitsel sektörü de içeren sanatsal ve edebi yaratımı desteklemek, [14]
- Üçüncü dünya ülkeleri ve yetkin uluslararası organizasyonlarla kültürel işbirliğini sağlamak, [13]
- İnsanlık ve sürdürülebilir gelişme konularına kültürel boyutu kazandırmak, [11]
- Kimlik, farklılık ve katılımı içeren ilkeler ışığında demokratik kültürel politikalar geliştirmek. [11]

Bu bağlamda kültür, bireysel ve insani gelişim, üye devletlerle ekonomik ve sosyal bütünleşme, iş imkânı yaratma, dışlanmayı önleme ve Avrupa'da yaşam kalitesini artırma ile eşdeğer ele alınmaktadır.

Yukarıda sözü edilen hedefler dışında, sadece mimari-kültürel mirasa ilişkin hedefler ise aşağıdaki başlıkları içermektedir.

- Avrupa'nın kültürel kimliğini yansıtan mimari ve doğal mirasın yok olmasını önleyici acil ölçütler tanımlanması, [15]
- Avrupa mimari miras yılı ışığında, kültür mirasının korunmasını sağlarken, mimari mirasın, yaşam kalitesini sağlayan faktör olarak öne çıkarılması, [15]
- Paylaşımçılık ilkesi ışığında merkezîyetçilikten uzaklaşarak, topluluklara, yerel güçlere sorumluluk verilmesi, [11]
- Tüm kamusal idare/yönetim seviyesinde mimari mirasın korunmasını ve sağlıklılaştırılmasını destekleyici ilke kararlarının alınması ve ortak noktaların belirlenmesi, [16]
- Avrupa devletleri arasında kültürel mirasla ilgili işbirliğinin sağlanması, [13]
- Kültürel miras koruma konusunu pekiştirmek üzere halkın bilinçlendirilmesi ve bu konuda üye ve üyelik sürecindeki devletlerle bütünleşmiş koruma politikalarının uygulanması, [13]
- Bireysel ve ortak kalkınma için bilgiye ve mirasa ulaşımın sağlanması, [11]
- Kültürel turizm politikalarının ve stratejilerinin belirlenmesi, [11]
- Mimari mirasın korunması ve kullanımı topluma dair bir konu olduğundan kamu ve özel sektörler arasında işbirliğinin sağlanması, bu yolda yasal, yönetsel müdahale kararları alınması. [11]

1.3. Kültür Politikaları Kapsamında Projeler

1972 tarihinde UNESCO Genel Konferansı sonrası uygulamaya konan Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Korumasına Dair Sözleşme (The Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage), ortak mirası oluşturan kültürel ve doğal mirası, geçmişle bağ kurmayı sağlayan eşsiz bir hazine olarak betimlemektedir. Yok olmaları ise, insanlık için yerine konulamayacak bir kayıp sayılabilmektedir. Bu durumda, ortak mirasın korunması zorunludur. Sözleşme'nin temel ilkesi, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli nedenlerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamaktır. [17]

- Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesinin kültürel miras kapsamına aldığı değerler aşağıdaki tanımlamalarla örneklendirilebilmektedir.
- İnsanın yaratıcı dehasının eşsiz bir eseri olan anıtlar, yapı grupları ve sitler,
- Dünya kültürel alanında, mimarlık, kent planlaması, süregelen gelenekler ve teknolojik gelişmede önemli bir rolü bulunan anıtlar, yapı grupları ve sitler,
- Geçmişin arkeolojik yapısını kaybetmemiş kentler,
- Değişen sosyo-ekonomik yapıyla orantılı olumlu yönde gelişen tarihi kentler,

- Özgünlüğünü koruyan 21 yüzyıl kentleri.

2000 yılı sonu itibariyle dünya genelinde Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 690 kültürel veya doğal varlık bulunmaktadır. Bunların 530 tanesi kültürel/arkeolojik sit, 137 tanesi doğal sittir. 23 tanesi ise karma (kültürel/doğal) sittir. Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı artmaktadır. [17]

Sözleşme uyarınca, yukarıda örnekleri verilen miras tanımlamalarına uyan kültürel değerlerin korunmasını sağlamak üzere, belirli yasal ve geleneksel koruma ve yönetim mekanizmalarının yaratılması gereği vurgulanmaktadır. Bu mekanizmalar, ortak mirasın korunmasının yanında ulaşılabilirliği de sağlayıcı nitelikte biçimlendirilmeye çalışılmaktadır. [17]

Avrupa Birliği, yukarıda sözü edilen tanımlamaların da ışığında koruma projeleri geliştirmektedir. Kültürel miras kavramına Avrupa'nın yaklaşımı iki başlıkta toplanabilmektedir. [7]

- Kültürel kimlik aracı olarak kültürel miras
- Ekonomik gelişme faktörü olarak kültürel miras

1.3.1. Kültürel Kimlik Aracı Olarak Kültürel Miras

Kültürel kimlik aracı olarak kültürel miras, ortak mirasın korunması, ortak mirasa ulaşılabilirlik ve dünya mirası başlıkları çerçevesinde incelenmiştir.

Ortak Mirasın Korunması

Ortak mirasın korunması kapsamında en önemli projelerden biri 'Culture 2000: Towards A European Cultural Area' kültürel kooperasyon programıdır. Program, 1996-1999 tarihleri arasında Avrupa komisyonunun yürüttüğü deneysel projelerden oluşmaktadır. Kaleidoscope, Raphael ve Ariane bu projelere örnek olarak gösterilebilir. Kaleidoscope'un (1996-1999) amacı sanatsal, kültürel yaratıcılığı desteklemek ve Avrupa boyutunda kooperasyonu sağlamak, Raphael'in (1997-1999) amacı kültürel miras alanında üye devlet ilkeleri koymak, Ariane'in (1997-1999) amacı ise kitap ve okuma alanında, çeviri anlamında destek sağlamaktır. Bu sektörel programların çalışma alanları, görsel sanatları, kültürel mirası ve edebiyatı içermektedirler. 'Culture 2000' Programı bütçesinin %34'ü ortak mirasın korunması amacıyla kullanılmakta, önemli Avrupa değerlerinin korunmasına yönelik projeler desteklenmektedir (St.Francis Bazilikası, İtalya). Ayrıca Art Nouveau Network gibi miras alanındaki projelere de destek verilmektedir. [18]

Ortak mirasın korunması kapsamında diğer bir program ise 2001-2005 sürecini kapsayan, Avrupa'nın sinematik mirasını korumayı hedef edinen 'MEDIA Programı'dır. MEDIA Programı çerçevesinde, çeşitli Avrupa organizasyonlarıyla da kooperasyon halinde görsel-işitsel (audiovisual) sektöre finansal destek sağlanmaktadır. [18]

Ortak Mirasa Ulaşılabilirlik

Ortak mirasa ulaşılabilirlik konusunda Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ile birlikte kendi eğitim ve öğretim programlarını kullanmaktadır.

SOCRATES Programı kapsamında, müzeleri ve okulları içeren kültürel miras alanındaki eğitim projelerine destek sağlanmaktadır. Her sene 100.000'in üstünde öğrenciye yurt dışında çalışma imkânı yaratılmaktadır. [2]

Avrupa'da kültürel mirasa ilginin artırılmasına yönelik programlardan biri de 1999 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından uygulamaya konan 'Europe, a Common Heritage'-Avrupa, Bir Ortak Miras Programı'dır. [19] Bu program çerçevesinde çeşitli bağlantılı projeler ele alınmıştır. Bunlardan biri de yukarıda sözü edilen Culture 2000 programıdır. Bunun dışında, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin ortaklaşa 1991'den bu yana organize ettiği Avrupa Miras Günleri'nden söz etmek mümkündür.

Dünya Mirası

Avrupa dışındaki kültürel mirası koruma ihtiyacının gereği anlaşıldıktan sonra, Birlik, uluslararası organizasyonlar ve üye olmayan devletlerle imzalanan kültürel işbirliği antlaşmaları ile korumayı Avrupa sınırlarının ötesine taşımıştır.

HERİTAGE NET Projesi, kültürel ve dünya mirasını korumak için Avrupa Birliği'nin UNESCO ile yürüttüğü çalışmalara örnektir. 1999'da Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi tarafından imzalanan sözleşme ışığında Kosova'nın kültürel mirasının yıkımına karşı halen bir çalışma yürütülmektedir.

EUROMED HERITAGE, Akdeniz ülkeleri ile kooperasyon programının (MEDA) bir parçasını oluşturan, Avrupa Akdeniz Alanı için kültürel miras geliştirme bölgesel programıdır. 2001 tarihinde bu program için ayrılan tutar 24 milyon EURO'dur. EUMEDIS ise Akdeniz ülkelerindeki kültürel konular ve turizm sektörü ile ilgili bilgi akışını sağlayan dijital servislerin geliştirilmesine yönelik bir inisiyattir.

URB-AL Programı, kentsel mirasın korunması gibi kentsel problemlerle alakalı projelerde Latin Amerika ve Avrupa Birliği arasında işbirliğini ve kooperasyonu sağlayan bir programdır. ASIA-URB ise bu programın Asya ayağıdır.

Kültürel mirası korumada Avrupa Birliği ve Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkeleri arasında 'Cotonou' Sözleşmesi sonucunda işbirliğine gidilmeye başlanmıştır. [18]

1.3.2. Ekonomik Gelişme Faktörü Olarak Kültürel Miras

Avrupa'nın kültürel mirası ekonomik anlamda da önemli bir konudur. Birlik, eğitim, bölgesel gelişme, sayısallaştırma konularındaki projelere destek sağlamaktadır. Tüm insanlık tarafından paylaşılan değerli bir kaynak olarak, kültürel miras, hem ulusal hem de Avrupa seviyesinde korunmaktadır. Bu kapsamda üzerinde durulacak konular, miras profesyonellerinin eğitimi, bölgesel gelişme ve işgücü kaynağı olarak kültürel miras, kültürel mirasın teknoloji yoluyla desteklenmesidir. [21]

Miras Profesyonellerinin Eğitimi

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin Ocak 2001 tarihli yönetmeliğinde sanatların, zanaatların ve geleneksel mesleklerin yanında kültürel miras ve restorasyon çalışmaları konularında da eğitimin önemi vurgulanmıştır. [20]

CULTURE 2000 Programı ışığında, senelik projeler ve kooperasyon anlaşmalarıyla fon yaratımı sağlanmakta, kültürel, arkeolojik ve mimari miras alanlarında eğitimi ve hareketlilik desteklenmektedir

Benzer bir şekilde, LEONARDO DA VİNCİ Programı kapsamında da cam yapımı gibi geleneksel zanaatların gelecek nesillere aktarımı için eğitim olanağı sağlayan projeler desteklenmektedir.

Bunların dışında Avrupa Sosyal Fonu tarafından desteklenen ulusal programlarla, restorasyon ve tarihi fotoğrafların korunması gibi kültürel mirasla ilgili konularda eğitim sunulmaktadır. [21]

Bölgesel Gelişme ve İşgücü

Avrupa Birliği bölgesel politikalarını uygulamak üzere, 2000-2006 periyodu için 195 milyar EURO'luk bütçe ayrılmıştır. Bölgesel gelişme programlarının bir parçasını oluşturan mimari mirasla ilgili restorasyon projelerine ve 'topluluk-community' aktivitelerine European Regional Development Fund (ERDF) tarafından finansal destek sağlanmaktadır. ERDF tarafından finansal destek sağlanan topluluk aktivitelerine örnek olarak; krizdeki kentsel alanları kapsayan URBAN INITIATIVE, kentsel gelişmenin de dahil olduğu Avrupa'nın çeşitli alanlardaki bölgesel kooperasyonlarını destekleyen INTERREG INITIATIVE gösterilebilmektedir.

Bunların dışında, binaların, kültürel şiflerin, taşınır varlıkların iyileştirilmesini ve geliştirilmesine finansal destek sağlayan LEADER INITIATIVE, aynı desteği büyümekte olan ülkelere sağlayan SAPARD Programı sayılabilmektedir.

Avrupa Birliği'nin turizmi destekleme politikaları ışığında kültürel miras konusu ile ilgili çeşitli çalışmaların varlığı da yadsınamaz bir gerçektir. Buna bir örnek, LIFE III Programıdır. LIFE III Programı'nın amacı, doğal ve kültürel miras alanlarının gelişimini desteklemek ve bunların turistik alanlar olarak değerlendirilmesini teşvik eden Birlik çevre politikaları ile uyum sağlamaktır. Program için, 2000- 2004 periyodunda kullanılmak üzere, 640 milyon EURO'luk bütçe ayrılmıştır. [21-14]

Kültürel Mirasın Teknoloji Yoluyla Desteklenmesi

Kültürel mirasın teknoloji yoluyla desteklenmesi, mirasın korunması ve restorasyon çalışmalarında ulaşılabilirlik kadar önemli bir konudur.

Kültürel miras alanında Avrupa kooperasyonunu sağlamaya yönelik temel program, 1998-2002 tarihleri arasında yürütülen 'Fifth Framework Programme For Research And Technological Development'-5.Araştırma ve Teknolojik Gelişme Programı'dır. Programın iki kültürel boyutu vardır. Birincisi 'Energy, Environment and Sustainable Development Programme'-Enerji, Çevre ve Sürdürülebilir Gelişme Programı'dır. Bu kapsamda başlıca proje olan 'City of Tomorrow And Cultural Heritage'-Geleceğin Şehri ve Kültürel Miras [22] hareketi uyarınca, kentlerdeki kültürel kaynakların geliştirilmesi, korunması ve restorasyon konularındaki araştırmalara finansal destek verilmektedir. Proje çerçevesinde 170 milyon EURO'luk bütçe ayrılmış, bunun üçte biri taşınır ve ya taşınmaz kültürel mirasın korunması yolunda harcanmıştır. İkinci boyut, Information Society Programme'-Bilgi Toplumu Programı'dır. Proje için 1.363 milyon EURO'luk bir bütçe ayrılmıştır. Bilgiyi kullanan bir toplum yaratmak üzere yola çıkılan araştırmalarda, kültürel mirasın yönetimi ve geliştirilmesinde dijital teknolojilerin nasıl kullanılacağı işlenmektedir. Bu konuda örnek olarak ECHO Projesini verilebilir. ECHO, kültürel kuruluşları, sanayileri ve araştırma ünitelerini bir araya getirmek üzere çeşitli ülkelerin ulusal arşivlerinde korunan filmler için bir dijital kütüphane yaratmıştır. [14]

Yukarda sözü edilen araştırma programı faaliyetlerinin daha çok pazar yönlü iki boyutu daha vardır. TEN- Telecom programı uyarınca, kültür ve mirasa erişilebilirlik gibi kamu yararını ilgilendiren konularda iş sektörü ve bağlantıları ile online servislerinin gelişimini desteklenmektedir. Program için, 2000-2006 periyodunda kullanılmak üzere 276 milyon EURO'luk bütçe ayrılmıştır. eContent Programı, doğrudan olmasa bile multimedia bilgi sistemlerini yaratması ve dijital içeriği sağlaması yönünden kültürel mirasla ilişkilendirilebilmektedir. Sanat, kültürel miras, arşivler, kütüphaneler ve turizm konularını içermektedir. 2001-2005 tarihleri arasında bu program için ayrılan tutar yaklaşık EURO 100 milyon'dur. [14]

The European Heritage Network (HEREIN)-Avrupa Miras Ağı, Avrupa Konseyi'nde miras korumadan sorumlu hükümet servislerini bir araya getiren kalıcı bilgi sistemidir. 5. Kültürel Mirastan sorumlu Bakanlar Konferansında kurulmasına karar verilmiş olup yöneticilerin, profesyonellerin, araştırmacıların kaynağı durumundadır. [14]

Yatırım Desteği

'Innovation 2000' programı kapsamında 'European Investment Bank'-Avrupa Yatırım Bankası (EIB) tarafından, büyük firmalar için uzun vadeli fon yaratılmakta ve görsel-işitsel sektördeki ve ilgili sanayilerdeki kuruluşlar ve küçük imalat sanayi işletmelerinin gelişimi banka kredileri ve sermaye araçları ile desteklenmektedir.

EİB'in hedefleri arasında, ayrıca, kültürel ve mimari mirasın potansiyelini kentsel canlandırma programları veya tarihi sitler için koruma programları ile kullanmak, insan sermayesini geliştirmek, araştırma ve sanayi gelişimini desteklemek, uzun vadeli kredi imkânlarıyla yatırım projelerini desteklemek sayılabilir. Avrupa Birliği'ne üye olmayan ülkeler de bundan yararlanabilmektedir. [21]

1.3.3. Üçüncü Dünya Ülkeleriyle Kooperasyon

Avrupa Birliği, merkez ve doğu Avrupa, Asya, Latin Amerika, Akdeniz Bölgesi, Afrika, Pasifik'teki üye olmayan ülkelerle, sayıca kooperasyon ve işbirliği antlaşması imzalamıştır. Tüm bu antlaşmalar kültürel miras konusunu da içermektedir. Avrupa Birliği, bu programları yürütmek üzere 'Europe Aid Cooperation Office'-Avrupa Yardımı Kooperasyon Birimi'ni kurmuştur. [21]

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN YERİ

2.1. Türkiye'nin Kültürel Mirasa Yaklaşımı Ve Projeler

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik için her alanda olduğu gibi kültür ve kültürel miras alanında uyum sağlayıcı projelere imza atmakta, bütünleştirici sözleşmeler ışığında kültür politikalarını gözden geçirmektedir.

Türkiye, 1982 tarihinde 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'yi kabul edilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürütülen çalışmalar sonucunda 2001 tarihine kadar Dünya Miras Listesine 9 adet varlığın Dünya Miras Listesi'ne alınması sağlanmıştır. Bu varlıklardan; İstanbul, Safranbolu, Boğazköy, Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Truva Arkeolojik Kenti kültürel, Pamukkale ve Göreme-Kapadokya hem kültürel, hem doğal miras olarak listeye alınmıştır.

Bütünleştirilmiş koruma anlayışı çerçevesinde amaç, mimari-kültürel mirası çevresi ile korumanın ötesinde, yeni işlevlerle kullanımlarına olanak tanıma noktasına gelmiştir. Eski karakterini bozmadan yeni bir merkez olarak tasarlanan Antalya eski liman bölgesi ve yeni kamusal fonksiyonlar için sağlıklılaştırılan kamu yapılarının bulunduğu bölge ile Bursa bu politikalara iki iyi örnektir. Ülke genelinde askeri ve idari birimlerin çoğunluğu tarihi yapıları sahiplenmekte ve onlara yeni işlevler kazandırmaktadır. Özel mülkiyetteki yapıların çoğu ise ekonomik etkenlerden ötürü kültürel turistik faaliyetlere ev sahipliği yapmaktadır. [23]

Avrupa Birliği'nde ortak miras konusunda üzerinde en çok durulan nokta kuşkusuz halkın koruma bilincinin geliştirilmesidir. Türkiye'de de bu konunun önemi vurgulanmakta, devlet üniversitelerinde restorasyon bölümleri etkin bir şekilde eğitim vermekte ve uygulama projeleri yapmaktadırlar. Üniversiteler dışında, Kültür Bakanlığı kısa süreli eğitim kursları, mimarlar odasının devlet bütçeli zanaatkâr eğitim kursları ile miras profesyonellerinin gelişimi sağlanmaya çalışılmaktadır. [23]

Türkiye'de mimari mirasın korunmasında halkın bilinçlendirilmesi, sürece katılımlarının sağlanması çalışmaları son yıllarda daha da etkinlik kazanmıştır. İlk ve orta öğretim derecesinde eğitim verilmemekle birlikte bu bilinç, seminerler, sergiler, halk ödülleri şeklinde kazandırılmaya çalışılmaktadır. Halkın katılımının sağlanması ve bilinçlendirme eğilimlerine örnek olarak, Bursa-Cumalıkızık Koruma-Yaşatma Projesi, Ankara-Ulus Hacıbayram Veli Camii ve Çevresi Koruma Projeleri verilebilmektedir.

Bütünleştirici sözleşmeler söz konusu olduğunda, Türkiye'de uygulanan Avrupa Konseyi projeleri arasında, Kültür Bakanlığı'nın kültürel miras günleri, İstanbul üniversitesinin tarihi üniversiteler hattı, TRT belgeselleri, Kültür Bakanlığı müzik müzesi, Kültür Bakanlığı'nın Anadolu'nun kültürel ve doğal mirası belgeseli bulunmaktadır.

Avrupa'da kültürel mirasa ilginin artırılmasına yönelik programlardan olan 'Europe: A Common Heritage'- Avrupa, Bir Ortak Miras kampanyası ışığında Türkiye'de uygulanan ulusal projelere örnek olarak; Kültür Bakanlığı kültürel miras belgeseli, Kültür Bakanlığı geleneksel Türk el sanatları kursları, Kültür Bakanlığı Osmanlı İmparatorluğu kitabı, ÇEKÜL Vakfı 7 Bölge, 7 Şehir sergisi, koruma altındaki kentler-Tokat paneli, çeşitli miras festivalleri, Bursa Büyükşehir Belediyesi Avrupa tarihi şehirler birliği kurulma projeleri verilebilmektedir. [24]

Ortak miras kapsamında, Avrupa Birliği'nin kültürel mirasa kimlik aracı ve ekonomik gelişme faktörü olarak yaklaşımı Türkiye'yi etkilemiş, 1999 tarihinde; eğitim alanında kooperasyonu sağlamak üzere SOCRATES [25], geleneksel el sanatlarını korumak-geliştirmek üzere LEONARDO DA VİNCİ, gençliğin kültürel mirasa bakışını geliştirmek ve uluslararası gençlik aktivitelerine Türk gençlerinin katılımını sağlamak üzere YOUTH programlarına katılmıştır. [26]

Gelecek için uygulanması düşünülen projeler ise MOZAIK programı [2] ve 'Community Development and Heritage Project'-Toplumsal Kalkınma ve Kültürel Miras Projesi'dir. Toplumsal Kalkınma ve Kültürel Miras Projesi, iki başlıktan oluşmaktadır. Birincisi, çevresel etki değerlendirme ve eylem planı, diğeri yeniden yerleşim planıdır. Proje kapsamında öncelikle Pamukkale ve Mardin yerleşmeleri için çalışma başlatılmıştır. Bu bağlamda, Pamukkale için, bir ziyaretçi merkezi yaratılması, konut stoğunun değerlendirilmesi; Mardin için ise sokak sağlıklılaştırma ve bina onarımı gibi yatırım alanlarının saptanması hedefleri belirlenmiştir. [27]

Avrupa Komisyonu, 2002 yılı için, Avrupa Toplulukları MEDA programının [1]mali yardımı ile Türkiye’de kültürel etkinlikler için teklif çağrısında bulunmuştur. Bu kapsamda ele alınan programlar, MOZAİK ve LIFE III programlarıdır.

MOZAİK Programı, AB’nin çok-kültürlü kimliğini yansıtan Avrupa kültürü ve sanatının çeşitli alanlarına Türk halkının ilgisini arttırmak için, kültürel etkinliklere eş-finansman sağlamak üzere tasarlanmıştır. Program, Türkiye’de yenilikçi ve yaratıcı fikirler ve girişimlerle, Avrupa kültürüne olan ilgiyi canlandırarak, Türkiye’deki çok-kültürlülük bilincini arttıran ya da arttırmak isteyen kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından tasarlanacak ve uygulanacak “kültür projelerinden” oluşmaktadır. Bu kapsamda ayrılan mevcut miktar 250.000 EURO’dur.’[2]

Koruma konusunda Türkiye’de uygulanan projelere bir örnek de LIFE III Programı’dır. Programın amacı, nesli tehlike altında olan flora ve fauna, habitatların korunması, doğal alanların rehabilitasyonu, sürdürülebilir kalkınma konularında, uygulama projelerine destek sağlamaktır. Programa katılan ülkelerdeki idari, kurumsal yapı ve çevresel politikaların güçlenmesine, sonuç olarak AB komşusu ülkelerin çevrelerinin daha iyi korunmasına katkı sağlanması hedeflen programda Türkiye, 1995-2000 yılları arasında toplam 5.2 milyon EURO tutarında 16 proje gerçekleştirmiştir.[2]

Türkiye, Avrupa Birliği-Akdeniz işbirliği programına dahil olup, 1964-1999 dönem için çevre, sağlık, enerji vs. gibi değişik alanlarda çalışmak üzere mali destek görmüştür. Programlardan çeşitli ülkeler birlikte yararlandığından kesin bir miktar belirlemek mümkün olmamaktadır.

3. DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE KORUMA POLİTİKALARININ AVRUPA BİRLİĞİ İLE UYUMU

Değerlendirme 1: Kültürel kooperasyon

Avrupa Birliği’nde paylaşımcılık ilkesinin gerçekleştirilmesi için temel nokta, yetkili organlar arasında eşgüdümün sağlanmasıdır. Türkiye’de ise, merkezin yanında yerel güçlerin de etkinliği önemli olduğu halde sorun, yetkin kuruluşlar arasında işbirliği ve eşgüdümün sağlanamamasından doğmaktadır, Türkiye’de birimler arası gelişmiş bir işbirliği anlayışı bulunmamaktadır. Merkezi yönetim yerel birimlere, zaman zaman koruma etkinlikleri açısından finansal, teknik asistanlık sağlamakla beraber, yetki karmaşasının doğurduğu bağımsız uygulamalar yüzünden etkin bir koruma sağlanamamaktadır.

Değerlendirme 2: Korumanın planlama süreci içinde yer alması

Avrupa Birliği’ne üye ülkeler içinde, kültürel miras kapsamına giren anıtlar, yapı grupları ve sitler için bütünlük sağlayıcı, geniş kapsamlı kanuna (comprehensive law) sahip olan ülkeler azınlığı oluşturmaktadır. Fakat Türkiye hariç hepsinde ortak nokta, Avrupa Birliği’nde korumanın, planlama yasaları içinde yer almasıdır. Bazı ülkelerde koruma ile ilgili yasalar ayrıca bulunmakla birlikte, temel prensip planlama çatısı altında bu iki boyutun birleştirilmesidir. Türkiye’de aktif korumanın sağlanması için, ortak mirasa sahip çıkılması yönünde tüm yönetsel organlarla işbirliğine gidilmesi, korumanın planlama süreci içine dahil edilmesi gerekmektedir.

Değerlendirme 3: Kültürel kimlik, kültürel farklılık anlayışının vurgulanması

Avrupa Birliği’nde, 1990’lardan itibaren küreselleşmenin planlama gündemine girmesiyle, son dönemde Ortak Politika konusunda tartışmalar yer almaktadır. Türkiye’de de üyelik yolunda kültürel

mirasın korunması ile ilgili ilkeler alınmakla beraber, 'kültürel kimlik, kültürel farklılık' anlayışından yola çıkılarak bunların ülke koşullarına uyarlanması gerekmektedir.

Değerlendirme 4: Koruma kavramının ekonomik bir faktör olarak değerlendirilmesi

Koruma kavramını ekonomik bir faktör olarak değerlendirmek, Türkiye için önemli bir girişim olacaktır. Ekonomi kapsamında sadece turizmin göz önüne alınması yanlıştır. Kültürel değerlerimizin, sosyo-ekonomik boyutta yaşam kalitesini artırıcı yönü göz ardı edilmemelidir. Türkiye'de süregelen konut sorunu, korunacak yapıların oluşturduğu mevcut stoğun onarılarak kullanılmasıyla azaltılabilir. Bu da ekonomiye az da olsa katkı sağlayacaktır.

Değerlendirme 5: Yatırım desteği

Kültür politikaları kapsamında projeler maddesinde anlatıldığı üzere, Avrupa Birliği'nde koruma alanına önemli ölçüde kaynak yaratılmaktadır. Bunun yanında, Avrupa Birliği ortak koruma politikaları dışında, ulusal boyutta da, araştırma kapsamındaki tüm ülkeler için ister kamu otoritelerinin direkt müdahaleleri veya vergi kolaylığı ile olsun ister özel girişimler ve ya sponsorlarla olsun, bu konu üzerinde önemle durulmaktadır.

Türkiye'de, koruma politikaları kapsamında devlet tarafından ayrılan bütçe yetersiz olduğu gibi, bu konuya özel girişimlerin de yeterince katkıda bulunduğunu söylemek yanlıştır. Sponsorluk mekanizmasının gelişmemiş olması icraatların yetersizliğini doğurmaktadır. Özel girişimler de genelde üst gelir grubuna mensup vatandaşların kendi mülklerini değerlendirmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Değerlendirme 6: Bütünleştirilmiş koruma politikaları

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin bütünleştirilmiş koruma politikaları konusunda daha birçok eksiğinin bulunduğu göz önüne alınırsa önceliklerin de farklı olduğu anlaşılabilir. Halkın bilinçlendirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmesi, genel envanter yanında mimari miras envanterinin uygulamaya konması ve kırsal sitler üzerine yasal düzenlemelerin yapılması, bunlara ek olarak Avrupa Birliği ile entegrasyonu sağlamak üzere dokümantasyon merkezi kurulması, personel eğitimine önem verilmesi, özel kampanyalar düzenlenmesi, koruma konusunda yapılacak çalışmalara finansal destek sağlayacak yeni bir fon sisteminin geliştirilmesi gerekliliği açık bir gerçektir.

Değerlendirme 7: Uygulama örnekleri

Avrupa Birliği üyelik sürecinde kültürel politikaların yansıması olan uygulama projelerinin de amaç ve hedefler yönünden Avrupa'da hazırlanacak projelerde benimsenen ilkelere uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda projelerde;

- Fikirler, kişiler veya malzemeler arasında sanat temeline dayalı etkileşimi ortaya çıkaran ve Avrupa kültürleri arasındaki yakınlıkları ya da benzerlikleri vurgulayan,
- Biyolojik zenginlik ve doğal çeşitliliğe önem veren geleneksel ya da çağdaş kültürleri tanıtan,
- Kamu ve özel sektör kuruluşlarının koruma sürecine katılmalarını özendirilen
- Halkın bilinçlenmesine yardımcı olan,
- Ortak mirasın tanıtılmasında yeni buluş ve yaklaşımlara destek veren yaklaşımlar benimsenmelidir.

Sonuç olarak, Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde koruma politikalarının uyumu açısından çok yol kat etmiştir. Yasal, yönetsel boyutta önemli ölçüde uyum içinde olduğumuz söylenebilmekte iken, sorun, uygulamalardaki eksiklerdir. Araştırmada geçen konular ışığında, özellikle son yıllarda uygulama alanında da atılımlar yapılmaya başlandığı görülmekle beraber, bu çalışmaların yaygınlaştırılması öncelikli sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

- [1] **Budak, S.**, 2000. Avrupa Birliği ve Türkiye Çevre Politikaları, Marmara Üniversitesi, Búke Yayınları, İstanbul
- [2] **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2002. ‘Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri’, www.deltur.cec.eu.int
- [3] **Benevolo, L.Le Golf, J.**[1995] ‘Avrupa’yı Kurmak’, Avrupa Tarihinde Kentler, AFA Yayıncılık A.Ş., İstanbul
- [4] **European Commision**, February 1992. Maastricht Treaty, Treaty On European Union, <http://curopa.eu.int>
- [5] **European Commision**, 2002. ‘Culture: A New Responsibility Of The European Union’, <http://europa.eu.int>
- [6] **Council Of Europe**, January 2002. Council Resolution On The Role Of Culture In The Development Of The European Union, Official Journal C 032, 05/02/2002 P.0002-0002
- [7] **European Commision**, 2002. ‘Europe And Culture: Cultural Cooperation’, <http://europa.eu.int>
- [8] **European Commision**, October 1985. European Convention on Architectural Heritage, Granada Convention
- [9] **Council Of Europe**, March 1998. Committee Of Ministers, Recommendation No.R[98]4 Of The Committee Of Ministers To Member States On Measures To Promote The Integrated Conservation Of Historic Complexes Composed Of Immovable And Movable Property
- [10] **European Commision**, November 2001. ‘Europe And Culture: II.Forum On Cultural Cooperation In Europe’, <http://europa.eu.int>
- [11] **Council Of Europe**, May 1996. Fourth European Conference Of Ministers Responsible For The Cultural Heritage, Helsinki
- [12] **Council Of Europe**, October 1985. Second European Conference Of Ministers Responsible For The Architectural Heritage, Granada
- [13] **Council Of Europe**, June 2002. Council Resolution On A New Work Plan On European Cooperation In The Field Of Culture, Official Journal C 162, 06/07/2002 P. 0005-0007
- [14] **European Commision**, 2002. ‘Europe And Culture: Community Funding’, <http://europa.eu.int>
- [15] **Council Of Europe**, December 1974. Commision Recommendation To Member States Concerning The Protection Of The Architectural And Natural Heritage, Official Journal L 021, 28/01/1975 P. 0022-0023
- [16] **Council Of Europe**, April 1991. Committee Of Ministers, Recommendation No.R[91]6 Of The Committee Of Ministers To Member States On Measures Likely To Promote The Funding Of The Conservation Of The Architectural Heritage
- [17] **UNESCO**, 1972. The Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage, <http://www.unesco.org>
- [18] **European Commision**, 2002. ‘Europe And Culture: Cultural Heritage As A Vehicle Of Cultural Identity’, <http://europa.eu.int>
- [19] **European Commision**, March 2002. ‘Europe And Culture’, http://europa.eu.int/comm/culture/index_en.htm

- [20] **Council Of Europe**, April 2001. Fifth European Conference Of Ministers Responsible For The Cultural Heritage, Portoroz, Slovenia
- [21] **European Commision**, 2002 'Europe And Culture: Cultural Heritage As A Factor In Economic Development', <http://europa.eu.int>
- [22] **European Commision**, 2002. Community Research and Development Information Service, 'The City Of Tomorrow And Culture', www.cordis.lu/eesd/ka4/home.html
- [23] **Council of Europe**, 1996. Analysis Of National Policies on Cultural Heritage: Report on Cultural Heritage Policies in Europe, <http://www.coe.iit./T/E>. Strasbourg
- [24] **Kültür Bakanlığı**, 2002. 'Europe: A Common Heritage Campaign', www.kultur.gov.tr
- [25] **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, Aralık 1999. 'Türkiye'nin Socrates II.'e Katılımı', Decision No 68/2000/Ec Of The European Parliament And Of The Council, Article 1, Brussels, www.deltur.cec.eu.int
- [26] **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, Aralık 1999. 'Türkiye'nin Youth Programına Katılımı', Decision No 69/2000/Ec Of The European Parliament And Of The Council, Article 1, Brussels, www.deltur.cec.eu.int
- [27] **Kültür Bakanlığı**, 2002. 'Türkiye: Toplumsal Kalkınma Ve Kültürel Miras Projesi', www.kultur.gov.tr
- [28] **Çubuk, M.**, 1993. 'Korumada Bir Potansiyel Yaratmak: Koruma Politikaları', Kentsel Koruma ve Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ, İstanbul
- [29] **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu** [2863/1983], <http://www.yargitay.gov.tr>
- [30] **Council Of Europe**, November 1986. Resolution Of The Ministers With Responsibility For Cultural Affairs, Meeting Within The Council On The Protection Of Europe's Architectural Heritage, Official Journal C 320, 13/12/1986 P. 0001-0001